

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Сумська філія ХНУВС
Кафедра юридичних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни
«Міжнародно-правові стандарти правоохоронної діяльності»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою - **«Поняття, принципи і організаційно-правові форми
міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної
діяльності»**

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.08.20 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 21.08.20 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 25.08.20 № 4

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін Сумської
ХНУВС (протокол від 21. 08.20 № 1)

Розробники:

1. Директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Лукаш С. С.
2. Старший викладач кафедри юридичних дисциплін Лубенець С. А.

Рецензент:

Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент Марчук М. І.

План

1. Міжнародні відносини: поняття, передумови виникнення, принципи.
2. Основні напрямки та форми міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.
3. Правові основи співробітництва в боротьбі з окремими видами злочинів.

Література

Основна:

1. Баймуратов М.О. Міжнародне право: Підручник.- Х., 2002.- 672 с.
2. Ильин Ю.Д. Лекции по международному публичному праву.- Х.: Консум, 1996.- 236 с.
3. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть.- М.: БЕК, 1997.- 371 с.
4. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть.- М.: БЕК, 1998.- 410 с.
5. Мацко А.С. Міжнародне право: Навч. посібник.- К., 2005.- 232 с.
6. Тимченко Л.Д. Международное право . – Х.:Консум, 1999 . – 528 с.
7. Черкес М.Ю. Міжнародне право . – К.:Знання, 2003 . – 296 с.
8. Право Європейського Союзу/За ред. Р.А.Петрова.- К., 2010.- 376 с.

Додаткова:

1. Бевз В. Міжнародне право та міжнародне приватне право: поняття, розмежування та визначення відповідної термінології / В. Бевз // Підприємництво, господарство і право. - 2007.- №4.- С.7-12
2. Івашенко В.О. Сучасні проблеми становлення міжнародного права / В.О. Івашенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. - №6. – С.67
3. Васильченко О.П. Загальновизнані принципи, норми міжнародного права та міжнародні договори України як джерела конституційного права / О.П. Васильченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №4. – С.218
4. Самхарадзе Д.Г. Источники современного международного права / Д.Г. Самхарадзе // Международное публичное и частное право. - 2006. - №5. - С.11-17
5. Тимченко Л.А. Международное право: Практикум/ Л.А. Тимченко, Л.Д. Тимченко. – Ирпень: Академия ГНС Украины, 2002. -290 с
6. Шевчук С. Судовий прецедент як джерело міжнародного права / С. Шевчук // Вісник Академії правових наук України. – 2007. - № 1. – С.42-55
7. Шевчук О.В. Судовий прецедент у праві ЄС / С. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С.78
8. Щокін Ю. Місце звичаїв загального міжнародного права у правопорядку України / Ю. Щокін // Вісник Академії правових наук України. – 2007. - № 3. – С.158-167

1. Міжнародні відносини: поняття, передумови виникнення, принципи.

Міжнародні відносини — система транскордонних соціальних взаємодій, суб'єктами яких є держави, міжнародні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації та, за особливих умов, приватні особи. Наука про міжнародні відносини є комплексною та міждисциплінарною. У сферу міжнародних відносин входять військово-політичні, економічні, екологічні, гуманітарні та інші проблеми світового співтовариства.

Історія міжнародних відносин, заснована на суверенних державах та багатьох інших типах, часто простежується до Вестфальського миру 1648 року, що є кроком у розвитку сучасної державної системи. До цього європейська середньовічна організація політичної влади була заснована на невизначеному ієрархічному релігійному порядку. Усупереч поширеній думці, Вестфалія все ще втілювала багаторівневі системи суверенітету, особливо в рамках Священної Римської імперії. Більше, ніж Вестфальський мир, Утрехтський договір 1713 року, як вважають, відображає формується норму про те, що суверені не мали внутрішніх рівнів у межах визначеної території і ніяких зовнішніх начальників не були вищим органом влади на суверенних кордонах цієї території.

Століттями приблизно з 1500 до 1789 року виникли незалежні, суверенні держави, інституціоналізація дипломатії та армій. Французька революція додала до цього нової ідеї, що не принци або олігархія, а громадяни стану визначаються як нації, повинні бути визначені як суверен. Така держава, в якій нація суверенна, буде звідти називатися національною державою (на відміну від монархії чи релігійної держави). Термін «республіка» все більше стає її синонімом.

Альтернативна модель національної держави була розроблена у відповідь на французьку республіканську концепцію німцями та іншими, які замість надання суверенітету громадян, зберігали князів та шляхти, але визначали національну державність в етнічно-лінгвістичних умовах, встановлюючи рідко, якби колись виконав ідеал, що всі люди, що говорять на одній мові, повинні належати лише до однієї держави. Та ж претензія на суверенітет була зроблена для обох форм національної держави. (У сьогодишній Європі лише кілька держав відповідають певному визначенню національної держави: багато хто продовжує мати королівські государі, і навряд чи вони етнічно однорідні).

Особлива європейська система, що передбачає суверенну рівність держав, експортується в Америку, Африку та Азію через колоніалізм і «стандарти цивілізації». Нарешті, сучасна міжнародна система була створена шляхом деколонізації під час «холодної війни». Проте це трохи занадто спрощено. Хоча національно-державна система вважається «сучасною», багато держав не включили цю систему і називаються «досучасними».

Більше того, кілька країн перетворилися за межі наполегливості на повний суверенітет і можуть вважатися «постмодерними». Спроможність сучасного МВ дискурсу пояснити відносини цих різних типів держав суперечлива. «Рівні аналізу» — це спосіб перегляду міжнародної системи, яка включає індивідуальний рівень, внутрішню державу як одиницю, міжнародний рівень транснаціональних та міжурядових справ та глобальний рівень.

Те, що чітко визнано теорією міжнародних відносин, не розвинулося до після Першої світової війни, і більш детально розглянуте нижче. Теорія МВ, однак, має давню традицію залучення до роботи інших суспільних наук. Використання капіталізацій «М» і «В» у міжнародних відносинах спрямоване на те, щоб відрізнити академічну дисципліну міжнародних відносин від явищ міжнародних відносин. Багато хто посилається на: Сунь-Цзи «Мистецтво війни» (VI ст. до н. е.), Фукідід «Історія Пелопоннеської війни» (V ст. до н. е.), Чанак'я «Артхашастра» (IV ст. до н. е.). Як натхнення для реалістичної теорії Томаса Гоббса та забезпечення її подальшої розробки: Томас Гоббс «Левіафан», Нікколо Мак'явеллі «Державець».

Аналогічним чином лібералізм спирається на творчість Канта та Руссо, а робота першого часто згадується як перша розробка теорії демократичного світу. Незважаючи на те, що сучасні права людини значно відрізняються від виду прав, передбачених природним правом, Франсиско де Віторія, Уго Гротіус та Джон Лок запропонували перші рахунки про універсальне право на певні права на основі загального людства. У 20 столітті, крім сучасних теорій ліберального інтернаціоналізму, марксизм був основою міжнародних відносин.

Основними течіями міжнародних відносин є:

з першої світової війни: ліберальний інтернаціоналізм (лібералізм чи ідеалізм) (Вудро Вільсон);

з часів Другої світової війни: реалізм (Ганс Моргентау);

1940-ті роки: функціоналізм (Девід Мітрані);

1950-ті роки: неофункціоналізм (Ернст Б. Хааз), транзакціонізм (Карл В. Дойч);

1970-ті роки: неоліберальний інституціоналізм (=неолібералізм) (Роберт Кехан) з компонентами теорії взаємозалежності та теорії режиму;

1980-ті роки: неореалізм (також називають структурним реалізмом) (Кеннет Ніл Волц);

1990-ті роки: (соціальний) конструктивізм (Олександр Вендт).

У юридичній науці присутні різні точки зору на те, коли виникло міжнародне право, у яку епоху. Деякі юристи-міжнародники припускають, що міжнародного права немає й у цей час. Одні вчені вважають, що міжнародне право виникло одночасно з виникненням держав і формуванням відносин між ними. Цю позицію розділяють більшість вітчизняних і пострадянських юристів-міжнародників. Представники зарубіжної міжнародно-правової науки також не мають єдиної думки щодо того, коли й де виникло міжнародне право. Одні вважають, що міжнародні правові норми виникли в епоху Стародавнього світу, інші думають, що вони склалися в епоху Середньовіччя, коли в Європі вже була система суверенних держав. Розбіжність думок юристів-міжнародників з питання виникнення права деякою мірою пов'язане з різним розумінням ними самого міжнародного права як такого. Разом з тим, переважна більшість позицій учених з цього питання можна звести до наступних чотирьох версій:

- виникнення міжнародного права пов'язане з періодом розвитку міжплемінних відносин, що характеризується яскраво вираженим і більш вузьким регіоналізмом і локальним обсягом здійснення таких відносин;

- міжнародне право виникає одночасно з виникненням держав, коли регіоналізм виявляє тенденцію до істотного розширення;

- поява міжнародного права приблизно в середині Середньовіччя, конкретно пов'язана з укладанням Вестфальського миру 1648 р., після якого сфера дії міжнародного права ще більше розширюється;

- міжнародне право виникає в середині Середньовіччя, але «реальне загальне міжнародне право склалося лише після 1917 р.», тому щодо попереднього періоду мова може йти тільки лише як про його передісторію (з кінця Середньовіччя), а усе XIX сторіччя є періодом розвитку фіктивного міжнародного права (І.І. Лукашук).

Виникнення перших норм міжнародного права пов'язане з початковим формуванням міждержавних відносин, що представляли собою формально певні правила поведінки, які були створені в результаті угоди між державами.

Одним із найперших описів міжнародних правовідносин є поема «Енмеркар і правитель Аратти», що була написана близько 2000 р. до н.е. У даній поемі описаний конфлікт між шумерським містом-державою Урук і містом-державою в Персії — Араттою.

У відношенні основних історичних етапів становлення й розвитку міжнародного права в його доктрині розбіжностей не спостерігається. Прийнято вважати, що у своєму розвитку воно пройшло:

- рабовласницький період;

- феодальний період;

- буржуазний період;

- перехідний період;

- сучасний період.

Відносини між народами й державами почали складатися ще в Стародавньому світі, але вони мали зовсім інший характер. У стародавності правове регулювання й систематизація міжнародних відносин були менш досконалі в порівнянні з теперішнім часом, але заперечувати їхню наявність не можна.

Розбіжності між давнім міжнародним правом і сучасним є очевидними. У стародавності не знали систематизації й системи міжнародного права, не було уявлення про єдиний, науково оброблений і загальновідомий збір міжнародно-правових приписів і постанов, який би об'єднав у ціле всі наявні матеріали різних окремих настанов міжнародного права за попередній історичний період і дав би можливість при укладенні нових договорів ґрунтуватися на положеннях даної системи. У давньому міжнародному праві такі приписи й постанови були розбиті по окремих договорах, угодах, законах і не зводилися в єдине ціле.

Рабовласницький період розвитку міжнародного права характеризується тим, що:

а) кожна держава ставила саме себе в центр розвитку людської цивілізації й у зв'язку із цим прагнула диктувати свої умови на міжнародній арені. Така позиція знайшла своє яскраве вираження в практичній діяльності Стародавніх Риму, Греції, Єгипту, Китаю, Індії, Персії й ін.;

б) раби розглядалися як товар (*res vocale*) і цілком виключалися зі сфери захисту міжнародного права;

в) єдиними й природними засобами вирішення міжнародних суперечок визнавалася війна.

У рабовласницький період регіоналізм і локальний обсяг у розвитку міжнародного права були обумовлені насамперед тим, що, хоча держави й були роз'єднані, але кожна з них самостійно формулювала й створювала різні правові інститути в галузі регулювання міжнародних відносин, які найчастіше були схожими з аналогічними інститутами інших держав.

Так, наприклад, у Законах Ману (стародавній індійський збір моральних і юридичних приписів IX ст. до н.е., деякі історики права період появи Законів Ману відносять до II або навіть III тисячоріччя до н.е.) були сформульовані положення, спрямовані на захист жертв війни. Такі ж положення можна знайти в стародавніх греків і римлян. Давньогрецький інститут проксенів (заступництва іноземців) мав аналог також і в Римському праві. У рабовласницький період великий вплив на розвиток міжнародного права зробило Римське право народів (*jus gentium*). Спочатку давньоримські юристи сформулювали правила, які регламентували правове положення народів, скорених Римом. Це було зроблено у зв'язку з необхідністю введення деяких елементів самоврядування (муніципії), а потім воно було перетворено в Право народів. Одним з важливих інститутів цього права було преторське право, що регламентувало правове положення іноземців. Право народів мало такі інститути права, як право війни, право полону, право рабовласництва, право мирних договорів, посольське право, право заборони шлюбів із чужоземцями й ін. Теза

римських юристів «Слово, яке дано навіть ворогові, повинне бути дотримане» лягла в основу нині чинного принципу «*pacta sunt servanda*» («Договори повинні дотримуватися»). Римському праву також були відомі погоджувальні комісії, які створювалися для вирішення спірних питань.

Міжнародне право середніх віків відрізняється від давнього. Після Великого переселення народів на короткий час виникає Франкська монархія, що прагнула відродити порядки Римської імперії. Але після смерті Карла Великого Франкська монархія розпадається на велику кількість незалежних держав, а останні у свою чергу — на величезну кількість незалежних і напівнезалежних феодальних володінь. Настає час феодалізму. Відносини, що виникають між феодалами, носили договірний характер, але така система здебільшого була нестійка й часто порушувалася більш сильними. Війни між власниками феодалів (земельних володінь) були звичайним явищем. Однак існуюче в той період договірне право накладало відповідний відбиток на всі відносини. Це було викликано тим, що у свідомості європейських народів міцно укоренилася думка про їхню загальну спільність унаслідок того, що їх насамперед поєднувала християнська релігія. Така спільність відіграла свою історичну роль і вплинула під час Хрестових походів, коли практично вся Європа об'єдналася у боротьбі проти арабів і турків. Незважаючи на весь розвиток договорів, у середні віки не склалося певної системи міжнародного права, і його діючі положення були розкидані по окремих трактатах і договорах.

Тільки в **Новий час** міжнародне право стає систематизованим. Початок систематизації було покладено Вестфальським миром, що закінчив Тридцятирічну війну. Значення цього договору було не тільки в його окремих постановках, а в самому факті з'єднання європейських держав в одне міжнародне співтовариство. Поступово міжнародне спілкування здобуває все більшу правомірність і правильність. Загальновизнаним стає положення про те, що дійсно правильними є тільки ті державні взаємини, у процесі яких строго й неодмінно дотримуються рівність і незалежність держав. Під час військових зіткнень держави стали дотримувати правил ведення війни.

Найбільш широкий розвиток і систематизацію міжнародні відносини одержали в XIX ст. Міжнародне право в цей час дозволяє досягти гармонії у відносинах між державами й міжнародними організаціями.

Для розуміння змісту основних принципів сучасного міжнародного права необхідно уявити такі поняття, як суверенна рівність держав, рівноправність і самовизначення народів, невтручання у внутрішні справи, незастосування сили, мирне вирішення суперечок, співробітництво, сумлінне дотримання міжнародних зобов'язань, територіальна цілісність, непорушність кордонів та поважання прав людини.

Суверенна рівність¹. В основі цього поняття лежать два постулати: взаємне поважання суверенітету держав і повна рівноправність суверенів у міжнародних відносинах. Це означає, що всі держави, незалежно від величини їхньої політичної, економічної та військової могутності і відмінностей, рівні між собою, користуються однаковим правом і несуть однакові обов'язки та відповідальність. Принцип суверенної рівності закріплений у п. 1 ст. 2 Статуту ООН. У Декларації 1970 р. розкривається юридичний зміст суверенної рівності, що включає такі елементи:

- а) держави юридично рівні;
- б) кожна держава користується правами, притаманними повному суверенітету (повна незалежність держави у внутрішніх і зовнішніх справах);
- в) повага правосуб'єктності інших держав;
- г) територіальна цілісність і політична незалежність держави недоторкані;
- д) кожна держава має право вільно вибирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні і культурні системи;
- є) кожна держава повинна виконувати повністю і сумлінно свої міжнародні зобов'язання і жити у мирі з іншими державами.

Суверенна рівність визначає зміст ряду інших принципів міжнародного права. Історичні корені суверенної рівності держав виходять із суверенної рівності монархів XVI - XVII ст. Однак тоді визнавалося право на ведення воєн агресивного характеру, що, в принципі, не сумісне з поняттям суверенної рівності. До того ж, сутність міжнародного права цивілізованих народів суперечила суверенній рівності, оскільки ігнорувалися народи колоній. Разом з тим на практиці формально юридична рівність далеко не завжди означає їхню фактичну

Суверенітет означає верховну владу і незалежність держави в проведенні своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Рівність, тому що економічні можливості не завжди дозволяють використовувати наявні права (наприклад, у галузі використання ресурсів Світового океану або в системі зваженого голосування).

Рівноправність і самовизначення народів означає, що всі народи мають право на самовизначення. Згідно з цим правом, вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток (ст. 1 Пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., ст. 1 Пакту про цивільні і політичні права 1966 р.). Цей принцип був сформульований у Статуті ООН (п. 2 ст. 1) і закріплений у Декларації 1970 р. При цьому варто звернути увагу на те, що 1970 р. - це апогей боротьби колоніальних народів за свою незалежність. Саме ця обставина відіграла визначальну роль у закріпленні і розвитку цього принципу в Декларації. Незважаючи на завзятий опір колоніальних держав, у Декларації дано широке трактування прав народів на рівноправність і самовизначення. Зокрема відзначається, що:

- кожна держава зобов'язана шанувати право народів на рівноправність і самовизначення, відповідно до Статуту ООН;
- кожна держава повинна допомагати ООН у здійсненні даного принципу з тим, щоб сприяти дружнім відносинам і співробітництву між державами і негайно покласти кінець колоніалізму;
- кожна держава повинна утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності будь-якої іншої держави.

Історичні корені становлення даного принципу містяться в резолюціях Американської і Французької революцій XVIII століття, які проголосили суверенітет народу (нації) як джерело державної влади. Спочатку він іменувався як принцип національності, і під цим гаслом буржуазія боролася за свої права в умовах феодального засилля.

Процес розвитку й утвердження права націй і народів на рівноправність і самовизначення - це процес розпаду колоніальної системи. Друга світова війна стала чинником, що прискорив цей розпад. США і Англія під час Другої світової війни в Атлантичній хартії (1942 р.) змушені були визнати право націй на самовизначення, однак вони ще тривалий час перешкождали втіленню цього права в життя.

Невтручання у внутрішні справи означає, відповідно до п. 7 ст. 2 Статуту ООН, заборону державам і міжнародним організаціям втручання у внутрішні справи держав і народів. Розширюючи зміст цього принципу, Декларація 1970 р. забороняє втручання у внутрішні справи держави у будь-яких формах, у тому числі збройним, економічним, дипломатичним шляхом, а також іншими способами (засилання шпигунів, диверсантів, організація безладу та ін.) прямо чи побічно. Такі дії неприпустимі як з боку окремих держав, так і з боку групи держав або міжнародних організацій чи під їхнім прикриттям. Застосування сили для позбавлення народів форми їхнього національного існування є порушенням їхніх невід'ємних прав і принципу невтручання.

Принцип невтручання зобов'язує держави не нав'язувати іншим державам або народам і націям, що борються за здійснення свого права на самовизначення, свого суспільного державного ладу і своєї ідеології. Це, у свою чергу, підтверджує і зміцнює принцип суверенної рівності держав і народів.

Незастосування сили означає заборону застосування сили або погрози силою у стосунках між державами. Договірне начало цьому принципу було покладено Паризьким договором від 27.08.1928. Цей договір "Про відмову від воєн як засади національної політики" у літературі міжнародного права названий за іменами його авторів - міністра закордонних справ Франції Бріана і держсекретаря США Келлога як Пакт Бріана - Келлога. Він містить заборону ведення агресивних воєн, продиктованих політичними цілями, і висуває вимогу про необхідність врегулювання міжнародних суперечок мирними засобами.

Заборона застосування сили, згідно із змістом цього принципу, поширюється на всі дії, несумісні зі Статутом ООН (п. 4 ст. 2). Відповідно до Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., принцип незастосування сили також включає обов'язок держав утримуватися від погрози силою, або її застосування як засобу вирішення міжнародних суперечок, у тому числі територіальних і прикордонних. За змістом Декларації 1970 р., під терміном "сила" розуміється, відповідно до положення п. 4 ст., 2 Статуту ООН, не тільки збройна сила, але також економічна, політична, ідеологічна, інші форми примусу.

Під заборону також підпадає: підбурювання, заохочення в організації іррегулярних сил або озброєних банд, надання допомоги в актах громадянської війни і терористичних актах на території іноземної держави, потурання організації ворожої діяльності із своєї території та ін.

Разом із тим варто мати на увазі, що у певних випадках Статут ООН допускає можливість застосування сили. Відповідно до ст. 51 Статуту, таке право може виникнути у випадках необхідності індивідуальної або колективної самооборони.

Мирне вирішення суперечок. Як уже відзначалося, цей принцип одержав визнання в Паризькому договорі 1928 р. і був закріплений у стислій формі в п. 3 ст. 2. Статуту ООН. У Декларації 1970 р. цей принцип розкривається з урахуванням положень ст. 33 Статуту ООН. У трактуванні цих документів принцип мирного вирішення суперечок означає обов'язок держав вирішувати свої суперечки тільки мирним шляхом (іншого міжнародне право не визнає), використовуючи при цьому різні мирні засоби вирішення міжнародних суперечок, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир і безпеку. Ця вимога поширюється на весь можливий комплекс міжнародних суперечок, незалежно від предмета суперечки, часу і місця її виникнення. У ст. 33 Статуту ООН перераховані мирні засоби вирішення міжнародних суперечок: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звертання до регіональних органів або угод, інші мирні засоби за добровільним вибором сторін. У Декларації 1970 р. відзначається, що "міжнародні суперечки вирішуються на основі суверенної рівності держав і відповідно до принципу вільного вибору засобів мирного вирішення суперечок". Сторони, що сперечаються, зобов'язані прагнути до врегулювання суперечки різними, але погодженими між собою мирними засобами. Сучасне міжнародне право передбачає також і такі засоби мирного вирішення суперечок, як добрі послуги, третейський суд, консультації, комісії з вирішення суперечок, звертання в ООН, у Раду Безпеки та у Генеральну Асамблею (див. Статут ООН, ст. 34-38).

Співробітництво. Принцип міжнародного співробітництва - це найважливіший принцип, на основі якого здійснює свою багатогранну діяльність ООН. Він сприяє розвитку подальшого міжнародного поділу праці і, внаслідок цього, розвитку світової економіки і надання допомоги країнам, що розвиваються. Він зобов'язує держави при вирішенні виникаючих проблем на протипагу конфронтації всіляко використовувати метод співробітництва. П.3 ст.1 Статуту ООН зобов'язує держави "здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку поваги до прав і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії". У Декларації 1970 р. це положення Статуту ООН розвинуто і конкретизовано. Зокрема держави повинні співробітничати:

- у підтримці міжнародного миру і безпеки;
- у ліквідації всіх форм расової дискримінації і всіх форм релігійної нетерпимості;
- відповідно до принципів суверенної рівності і невтручання, принцип співробітництва між державами є невід'ємною частиною розв'язання головної проблеми сучасності - мирного співіснування.

Сумлінне дотримання міжнародних зобов'язань означає обов'язок усіх держав з повагою ставитися до зобов'язань, що випливають із міжнародних договорів та інших джерел сучасного міжнародного права. Цей принцип народився на основі багатовікової практики дії міжнародно-правового звичаю "pacta sunt servanda"² і в якості загальноновизнаної норми поведінки держав закріплений у Статуті ООН (п. 2 ст. 2), де відзначається, що всі члени ООН сумлінно виконують взяті на себе зобов'язання, згідно з даним Статутом. Сфера дії цього принципу постійно розширюється. Так, у Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. відзначається, що кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати не тільки зобов'язання, взяті ними відповідно до Статуту ООН, але й зобов'язання, що випливають із загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, а також зобов'язання, що випливають із міжнародних договорів, дійсних згідно із загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права. У 1975 р., відповідно до Декларації принципів Заключного акта НБСЄ, сфера дії цього принципу поширилася на всі зобов'язання, що випливають із договорів, що відповідають міжнародному праву.

Територіальна цілісність означає заборону насильницького захоплення, приєднання або розчленовування території держави. У п. 4 ст. 2 Статуту ООН відзначається обов'язок держав утримуватися в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності будь-якої держави. Положення про територіальну цілісність і

недоторканність держав було відмічено в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. при розкритті принципу суверенної рівності. Однак самостійне значення як принцип це положення одержало у Заключному акті НБСЄ 1975 р., у котрому міститься зобов'язання держав-учасниць шанувати територіальну цілісність одна одної, утримуватися від будь-яких дій, не сумісних із Статутом ООН і спрямованих проти територіальної цілісності інших держав. Принцип територіальної цілісності держав виходить із положень Вестфальського трактату 1648 р., де було закріплене право держав на територію і верховенство над нею.

Непорушність кордонів означає заборону якоїсь односторонньої зміни лінії державних кордонів на місцевості, а також перетин кордону в порушення відповідних міжнародних угод і внутрішньодержавних положень (правил). Юридичною основою цього принципу є принципи Це положення лежить в основі Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Звичай "pacta sunt servanda" прийшов у наші дні з глибини століть, і можна припустити, що він зароджувався і розвивався разом із зародженням і розвитком міжнародного права. Особливість дії цього принципу в тому, що в міжнародному праві немає апарату примусу і воно базується на добровільному і сумлінному дотриманні міжнародно-правових норм. Територіальної цілісності, незастосування сили і суверенної рівності держав. Як один із основних принципів, він одержав вираження в Заключному акті НБСЄ 1975 р. Зокрема в Декларації 1970 р. при розкритті принципу незастосування сили відзначено: "Кожна держава зобов'язана утримуватися від погрози силою або її застосування з метою порушення існуючих міжнародних кордонів іншої держави або в якості засобу вирішення міжнародних суперечок, у тому числі територіальних суперечок і питань, що стосуються державних кордонів". Разом із тим, юридичний зміст принципу непорушності кордонів, як він викладений у Заключному акті НБСЄ 1975 р., має дві особливості:

- необов'язковість визнання державами існуючих кордонів (але зобов'язання їх не порушувати (така особливість іноді зустрічається в доктрині);

- просторова сфера дії цього принципу поки що обмежена тільки Європою (це прямо відзначено в Заключному акті НБСЄ).

Поважання прав людини - один із найважливіших принципів, якщо не найважливіший, сучасного міжнародного права. Має довгу, і часом бурхливу, історію розвитку (починаючи з повстання рабів, кріпаків і навіть буржуазії, що зароджувалась, про що свідчить Велика хартія вільностей, підписана королем Англії Іоанном Безземельним під натиском феодалів у 1215 р.). Цей принцип уперше сформульований у Статуті ООН з метою "утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків і жінок і в рівність великих і малих націй". Однак у Декларації 1970 р. цей принцип відображення не знайшов. У Заключному акті НБСЄ він сформульований так: "Поважання прав людини й основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань". Це відображає процес демократичних перетворень, що відбувається в міжнародному співтоваристві. Утвердженню принципу поваги прав людини, його реалізації присвячено багато міжнародно-правових актів і основні з них уже відзначалися вище. В цих актах дуже докладно регламентувалися всі права і свободи людини, які прогресивне людство розробляло протягом тисячоріч. Переважна більшість із них трансформувалася в національні законодавства багатьох держав. У Конституції України правам і свободам людини присвячується 43 статті (з 21 по 64). При цьому, в ст. 55 відображене право громадян захищати свої права у суді, а також в уповноваженого Верховної Ради України щодо прав людини. Після використання всіх національних засобів правового захисту громадянин України може звертатися у відповідні міжнародні судові інстанції і міжнародні організації, аж до ООН.

2. Основні напрямки та форми міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю.

Масштабність та глобальність наслідків міжнародних правопорушень зумовлюють необхідність налагодження взаємовідносин між державами та міжнародними організаціями щодо боротьби з такими негативними проявами. За всю історію співробітництва суб'єктів міжнародного права у протидії злочинності накопичився досить великий масив міжнародно-правових норм, принципів та механізмів попередження, протидії, припинення та розслідування міжнародних правопорушень. Процес становлення співробітництва у протидії міжнародним правопорушень фактично починається із періоду зародження взаємовідносин між першими розвинутими державами, коли були укладені перші двосторонні договори про видачу злочинців. В подальшому розвиток міжнародних відносин у сфері боротьби зі злочинністю фактично відбувається у розрізі розвитку

міжнародного права. Кожний історичний період ставив перед міжнародною спільнотою нові виклики, вимагав зосередження спільних зусиль у вирішенні економічних, політичних, соціальних проблем і, в тому числі, проблем боротьби із міжнародними правопорушеннями.

Боротьба зі злочинністю належить до пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва. Її зростання та інтернаціоналізація перетворили цю боротьбу на одну з головних соціальних проблем і обумовили необхідність взаємодії держав у справі її розв'язання.

Основними сучасними напрямками співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю є:

- сумісне визначення кола загально небезпечних діянь, що потребують спільних зусиль щодо їх припинення;
- взаємний обмін інформацією про вчинені злочини та злочинців;
- надання допомоги в розшуку злочинців які перебувають на території держави та видача їх зацікавленим суб'єктам міжнародного права;
- спільне вивчення питань злочинності і методів боротьби з нею; виконання окремих доручень із кримінально-процесуальних питань;
- укладання міжнародних договорів про боротьбу з окремими видами міжнародних злочинних діянь;
- участь держав у міжнародних організаціях, що спеціалізуються в боротьбі зі злочинністю.

Метою такого співробітництва є:

- а) узгодження кваліфікації міжнародних злочинів;
- б) надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах, включаючи видачу злочинця;
- в) координації зусиль і заходів для запобігання і припинення злочинів;
- г) боротьба з окремими категоріями найбільш небезпечних злочинів;
- д) спільне вирішення окремих тактичних завдань розслідування (розшук злочинців, що переховуються, крадених речей і т. д.);
- е) боротьба з транснаціональними злочинами в окремих сферах діяльності (на транспорті, у сфері зовнішньої торгівлі);
- ж) забезпечення невідворотності покарання.

Задачами міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю є:

- взаємодія на міждержавному рівні;
- утворення міжнародних координаційних органів;
- взаємодія на рівні окремих відомств, що беруть участь у боротьбі з міжнародною і транснаціональною злочинністю;
- взаємодія між правоохоронними органами сусідніх регіонів двох і більше країн.

Таким чином, **міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю** – це комплексна погодженість дій суверенних держав, міжнародних організацій, які спрямовані на розроблення та координацію заходів щодо попередження, розкриття певних видів злочинів і виявленням, затриманням й передачею правосуддю правопорушників, а також визначення цілей та вирішення завдань з мінімізації транснаціональних і внутрішньонаціональних протиправних діянь.

Виходячи з вищенаведеного, можна констатувати, що **формами міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю є:**

- координація дій по боротьбі зі злочинністю (обмін інформацією);
- підписання договорів про боротьбу з міжнародними злочинами і злочинами міжнародного характеру;
- правова допомога по кримінальних справах;
- проведення оперативно-розшукових заходів;
- проведення слідчих дій;
- профілактика злочинів;
- спільні заходи щодо припинення злочинних дій і притягнення винних до відповідальності.

Міжнародне співробітництво держав у цій важливій сфері ґрунтується на системі певних критеріїв, стандартів, тобто міжнародних принципах, які визначають сутність організації та діяльності держав, а також міжнародних організацій у сфері боротьби з міжнародними злочинними діяннями.

Відповідно до п.4 ст.2 Статуту ООН “усі члени ООН утримуються в їх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування...”. Обов'язок незастосування сили поширюється на всі держави і є основою для співробітництва між державами в різних сферах, в тому числі й у сфері боротьби зі злочинністю. Нормативний зміст цього принципу можна викласти в таких основних положеннях:

Співробітництво між державами у сфері боротьби зі злочинністю має ґрунтуватися на добровільній основі, без будь-якого примусу силою, чи погрози силою;

Проблеми, що виникають при співробітництві в сфері кримінальної юстиції, не можуть використовуватися для безпідставного прямого або непрямого застосування сили чи погрози силою. Статут ООН передбачає лише два виняткові випадки, коли збройна сила може бути застосована: з метою самооборони (ст. 51) і за рішенням Ради Безпеки ООН у випадку загрози мирові, порушення миру або акту агресії (статті 39 і 42).

Особливістю принципу мирного вирішення міжнародних спорів є досить широкий перелік засобів мирного врегулювання спірних питань, так Статут ООН надає сторонам спору свободу вибору таких мирних засобів, як переговори, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів тощо. Під час вирішення спору у сфері кримінальної юстиції, держави вправі самостійно обирати спосіб його мирного вирішення, що міститься, як правило, в текстах договору.

Арбітражний спосіб вирішення спору зокрема передбачений: Конвенцією про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1980 р., Конвенцією про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р., Конвенції ООН про боротьбу з незаконним оборотом наркотичних засобів і психотропних речовин (19 грудня 1988 р.). Відповідно до принципу невтручання у внутрішні справи жодна держава, або група держав, не мають права втручатися у внутрішні справи будь-якої держави (п. 7 ст. 2 Статуту ООН). Підкреслимо, що боротьба зі злочинністю – справа внутрішньої компетенції держави. Виходячи з цього і керуючись загальновизнаним принципом невтручання, можна виділити такі основні положення застосування зазначеного принципу в боротьбі зі злочинністю:

- держави самостійно визначають конкретні напрямки співробітництва, а також партнерів співробітництва в сфері боротьби зі злочинністю. Це положення знаходить своє втілення в тому, що держава вправі самостійно укладати договори про надання правової допомоги, а також угоди про боротьбу з окремими видами злочинів, вступати у міжнародні організації, що займаються проблемами зі злочинністю;
- держави є вільними у визначенні масштабу співробітництва. Це положення відображається на практиці внесенням застережень у відповідні договори, а також шляхом визначення форм участі в роботі міжнародних конференцій, семінарів, присвячених боротьбі зі злочинністю;
- при застосуванні норм міжнародного права ніхто не може втручатися у внутрішні справи інших держав. Саме це застереження обумовлює рекомендаційний характер резолюцій ООН та її Міжнародного конгресу по боротьбі зі злочинністю й рішень Інтерполу;
- під час укладання договорів, спрямованих проти злочинності, усі процесуальні питання вирішуються тільки згідно з внутрішнім законодавством держави. Притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється на основі національного матеріального і процесуального права, а справи розглядаються компетентними національними судами.

Серед спеціальних принципів у сфері міжнародно-правової боротьби зі злочинністю можна виділити **невидачу громадян і політичних емігрантів**. Співробітництво держав у сфері боротьби зі злочинністю ведеться лише щодо загальнокримінальних злочинів. Обвинувачені у вчиненні політичних злочинів або переслідувані з політичних мотивів, не підпадають під дію міжнародних договорів.

Невідворотність покарання. Правовий зміст цього принципу полягає в тому, що кожна особа, яка вчинила злочин, має зазнати покарання.

Гуманність. Покарання має відповідати меті ресоціалізації злочинця. Метою є не тільки покарання, але й перевиховання і виправлення.

Захист прав своїх громадян за кордоном. Перебуваючи за межами своєї держави, особа не втрачає зв'язку з державою свого громадянства. Цей принцип закріплений у Віденських конвенціях про дипломатичні (1961 р.) та консульські (1963 р.) зносини.

Міжнародно-правовими нормами в сфері міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю є:

- багатосторонні конвенції про боротьбу з міжнародними злочинами і злочинами міжнародного характеру;
- договори про правову допомогу по кримінальних справах;
- договори, що регламентують діяльність відповідних міжнародних організацій. До них, наприклад, відносяться Міжнародна Конвенція від 14 грудня 1973 р. Про попередження злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів і

покарання за ці злочини, Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності від 26 листопада 1968 р., Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності (Страсбург, 8 листопада 1990 р.) тощо.

Між країнами СНД діє Угода про співробітництво в боротьбі зі злочинами в сфері економіки (Москва, 12 квітня 1996 р.), Рішення про спільні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасників Співдружності Незалежних Держав (Москва, 12 березня 1993 р.) та інші.

Співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю здійснюється на: багатосторонній (у рамках міжнародних організацій) і двосторонніх засадах. Так, на сесіях Генеральної Асамблеї і ЕКОСОП розглядаються різні питання боротьби зі злочинністю. Систематично (один раз на 5 років) скликаються Конгреси ООН по попередженню злочинності; один раз у 2 роки збирається на свої сесії Комітет ООН по попередженню злочинності і боротьбі з нею; постійно функціонує Відділення по попередженню злочинності і кримінальному правосуддю Секретаріату ООН.

У двосторонніх угодах установлюються більш конкретні форми співробітництва в боротьбі з визначеними видами злочинів.

3. Правові основи співробітництва в боротьбі з окремими видами злочинів.

З вивчення попередніх тем навчального курсу "Міжнародне право" нам уже відомо те, що міжнародне правопорушення – це дія або бездіяльність суб'єкта міжнародного права, у результаті чого порушуються норми міжнародного права і міжнародні зобов'язання цього суб'єкта, та наносить іншому суб'єкту або групі суб'єктів міжнародного права або всьому міжнародному співтовариству в цілому шкоду матеріального або нематеріального характеру.

Таким чином, з юридичної точки зору, міжнародне правопорушення являє собою складне правове явище, та має наступні характерні основні ознаки:

- міжнародна суспільна небезпека;
- протиправність;
- причинно-слідчий зв'язок між протиправним діянням і шкідливими наслідками, що наступили;
- карність.

Міжнародна суспільна небезпека — це можливість міжнародного правопорушення заподіяти або завдати шкоду міжнародним відносинам, що охороняються міжнародним правом.

Протиправність правопорушення обумовлена порушенням обов'язкових правил поведінки, закріплених у міжнародно-правових актах.

Причинно-слідчий зв'язок є важливою ознакою правопорушення, тому що саме він дозволяє з'ясувати, що причиною завданої шкоди є міжнародне правопорушення.

Карність є правовим наслідком, закономірним результатом правопорушення.

У міжнародному правопорушенні виділяється його склад, що уявляє собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, на підставі яких суб'єкти МП несуть міжнародно-правову відповідальність.

До складу міжнародного правопорушення входять:

- об'єкт міжнародного правопорушення - це певні блага матеріального або нематеріального характеру (міжнародний правопорядок, система міжнародних відносин, права і свободи людини);
- об'єктивна сторона міжнародного правопорушення проявляється у вигляді діяння суб'єкта міжнародних відносин, який порушує відповідні міжнародно-правові зобов'язання.
- суб'єктами міжнародного правопорушення виступають держави – як основні суб'єкти МП.
- суб'єктивна сторона міжнародного правопорушення полягає у відношенні суб'єкта МП до вчиненого ним діяння і його наслідків та проявляється у формі вини.

У сучасній міжнародній практиці і доктрині розрізняють три види міжнародних правопорушень, що визначаються за суб'єктною і суб'єктивною сторонами складу таких правопорушень:

1. Міжнародні злочини;

2. Злочини міжнародного характеру;

3. Інші міжнародні правопорушення (міжнародні делікти).

Міжнародні злочини - це злочини, що порушують міжнародні зобов'язання, які є основними для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, і розглядаються як злочини міжнародним співтовариством у цілому (зазіхають на міжнародний мир і безпеку, загрожують основам міжнародного правопорядку).

До міжнародних злочинів відносять:

- А) воєнні злочини;
- Б) злочину проти миру і людства (людяності);
- В) агресія; геноцид, екоцид.

Боротьба з цими злочинами є сферою компетенції Ради Безпеки ООН, що несе головну відповідальність за підтримку міжнародного миру і безпеки, та виступає від імені всіх держав-учасниць ООН. Суб'єктами міжнародних злочинів є, насамперед, держави, а також фізичні особи, що виступають від її імені та особисто вчинили такі злочини. Міжнародно-правовими актами які закріплюють правові засади боротьби з міжнародними злочинами є: Конвенція про попередження геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року (*під геноцидом розуміються дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу людей; геноцид проявляється у чотирьох формах – 1. Фізичне знищення, 2. – соціально-економічний геноцид, 3. – біологічний (позбавлення материнства), 4. – національно-культурний.*); Резолюція Генеральної Асамблеї ООН "Про видачу і покарання воєнних злочинців" від 13 лютого 1946 року; Конвенція про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності від 26 листопада 1968 року тощо.

Злочини міжнародного характеру по об'єкту посягання і ступені суспільної небезпеки відрізняються від міжнародних злочинів. Це такі правопорушення індивідів або груп осіб, що посягають не тільки на національний, але і міжнародний правопорядок, представляючи суспільну небезпеку для двох, декількох чи всіх держав, а також міжнародних організацій.

До них відносять:

- тероризм;
- розповсюдження і торгівля наркотиками;
- підробка грошових знаків та їх збут (фальшування грошових знаків);
- піратство;
- захоплення заручників;
- комп'ютерні злочини;
- торгівля людьми;
- захоплення повітряних суден тощо.

Співробітництво держав у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру регламентується головним чином багатосторонніми угодами (конвенціями), кожна з яких присвячена конкретному злочину. У конвенціях, як правило, міститься: а) нормативне визначення складу злочину; б) зобов'язання держави-учасника закріпити норму конвенції в національному законодавстві (імплементация); в) зобов'язання держав-учасників поширити свою юрисдикцію на відповідні злочини. Зокрема такими міжнародно-правовими актами що регламентують правові засади співробітництва у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру є: Монреальська Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 року; Конвенція про боротьбу з незаконними актами спрямованими, проти безпеки морського судноплавства, від 10 березня 1988 року; Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р.; Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 19 грудня 1988 р.

Міжнародні делікти визначаються за залишковим принципом, до них належать правопорушення, що не ввійшли в перші дві групи. До них належать: порушення державою своїх односторонніх зобов'язань; невиконання рішень міжнародних судів і арбітражу; порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення.

В сучасному світі сформувалися і набирають обертів тіньові міжрегіональні та транснаціональні кримінальні структури, які вчиняють безпрецедентні за розмірами розкрадання грошей і матеріальних цінностей у суб'єктів господарювання, отримують надприбутки від користо-насиленницьких злочинів, таких як незаконна торгівля антикваріатом, зброєю, людьми, автомобілями, нарко- та порнобізнесу (*незаконний обіг наркотиків складає 500 млрд. доларів США*). В число найбільш небезпечних проявів діяльності транснаціональних злочинних формувань можна назвати наступні:

1. Міжнародний тероризм.

2. Скоєння серій найбільш небезпечних злочинів (це скоєння на замовлення крадіжок, вбивств, розбійних нападів) і повернення злочинців в свої країни.
3. Легалізація злочинних доходів (купівля підприємств, акцій тощо).
4. Комп'ютерні кримінальні операції з грошима на рахунках вітчизняних і закордонних банків. Проникнення в бази даних конфіденційної інформації.
5. Підробка грошей і документів.
6. Ухилення від сплати встановлених податків.
7. Протидія розслідуванню злочинів (протидія екстрадиції).
8. Злочини проти інтелектуальної власності.
9. Маніпуляція цін на міжнародних і національних біржах.
10. Шахрайства з кредитними картками.
11. Екологічні злочини.

Тероризм став невід'ємною частиною політичних і економічних процесів в світі, і представляє все більш значну загрозу громадській і національній безпеці. Із одиноких проявів він перетворився в масове явище. Сучасний тероризм виступає у формі:

1. міжнародного тероризму (терористичні акти міжнародного масштабу);
2. внутрішньополітичного тероризму;
3. кримінального тероризму, з корисливих мотивів;
4. державного тероризму.

Саме слово "терор" запозичене з латині, і означає "страх", "жах". Тероризм - це метод ціле досягнення, принциповою основою якого є застосування або погроза застосування насильства. Насилля не є основною метою тероризму, на відміну від простого умисного політичного вбивства. Терористичний акт, в першу чергу, служить певним посланням, знаком.

Одним із самих серйозних і найбільш небезпечних злочинів міжнародного характеру є міжнародний тероризм, що характеризується наступними особливостями:

- а) підготовка злочину ведеться на території однієї держави, а здійснюється на території іншої держави;
- б) вчинивши злочин на території однієї держави, терорист, як правило, переховується на території іншої держави (виникає питання про його видачу).

Акти міжнародного тероризму включають жорстокість, вбивства, захоплення заручників, захоплення літаків, застосування тортур або погроза їх застосування, з політичною метою, коли вони направлені:

1. Стосовно будь-якого іноземного уряду, міжнародної організації чи їх представників;
2. Стосовно будь-якого громадянина іноземної держави, тільки через те, що він громадянин цієї держави.
3. Коли такі дії вчиняються особою, що перетинає державний кордон країна, яка вимагає його видачі.

Після Другої світової війни проблемою боротьби з тероризмом займається ООН. Так, 14 грудня 1973 р. була прийнята Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користаються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів. До осіб, що згадується в Конвенції, відносяться:

- глава держави, міністр закордонних справ (під час перебування їх в іноземній державі);
- представники міжнародних організацій, дипломатичні агенти.

Держави-учасники Конвенції взяли на себе зобов'язання співробітничати в запобіганні злочинів і робити допомогу і сприяння в розслідуванні злочинів і покаранні злочинців.

Європейська рада прийняла Конвенцію про боротьбу з тероризмом в 1976 р., що регламентує дві категорії правопорушень:

- а) діяння, що держави визнають злочинними в силу своєї участі в Конвенції (незаконне захоплення повітряних судів, замах на життя і волю осіб, що мають право на міжнародний захист, узяття заручників і довільне позбавлення волі й ін.);

б) діяння, визнання злочинними яким віддано на розсуд держав (акти насильства, що є замахом на життя, волю окремих осіб: серйозні дії проти майна і створюють небезпеку для людей).

Поширення і торгівля наркотиками є злочинном, що зазіхає не тільки на життя і здоров'я окремої людини, але і на піднів економіки країни, зовнішньоекономічних зв'язків між державами, на їхнє мирне співробітництво. У 1961 р. була підписана Єдина конвенція про наркотичні речовини, у 1971 р. - Конвенція про психотропні речовини, а в 1988 р. - Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обороту наркотичних речовин і психотропних речовин.

Відповідно до цих конвенцій кримінально карними діяннями є виробництво, збереження, поширення наркотичних і психотропних речовин, а також їхній продаж, покупка, ввіз і вивіз. Боротьба з поширенням і торгівлею наркотиками - це внутрішня справа кожної держави, більшість з яких прийняли національні закони, що передбачають суворі заходи покарання. Кожна держава може установити свою юрисдикцію, коли передбачуваний правопорушник знаходиться на його території (ст. 4). Конвенція 1988 р. детально регламентує питання взаємної правової допомоги в розслідуванні, у кримінальному переслідуванні і судовому розгляді відповідних правопорушень (ст. 7). Основними міжнародними органами, що здійснюють контроль над наркотичними і психотропними речовинами, є:

Комісія з наркотичних речовин (КНР), що визначає перелік наркотичних речовин, що підлягають контролю; дає рекомендації з науковим дослідженням; сприяє виконанню міжнародних угод і розробляє проекти нових угод і т.д.;

Міжнародний комітет з контролю над наркотиками (МКНН) складається з 13 експертів, що обираються ЕКОСОС в особистій якості на п'ятилітній термін, здійснює контроль за дотриманням країнами договорів про наркотики; запитує держави про щорічне виробництво, споживання, ввіз і вивіз наркотиків; здійснює спостереження за торгівлею наркотиками і т.д.

Злочинном міжнародного характеру є **підrobка грошових знаків** і їхнє поширення. Для усунення цього злочину необхідні зусилля багатьох держав. У 1929 р. була підписана Конвенція по боротьбі з підrobкою грошових знаків, у відповідності, з яким держави взяли на себе зобов'язання переслідувати в кримінальному порядку тих, хто чи підrobляє, фальсифікує грошові знаки, поширює підrobлені знаки, бере участь у виготовленні чи приладів інших предметів, призначених для підrobки. До відповідальності залучаються особи незалежно від того, грошові знаки, якої країни вони чи виготовляють підrobляють. Конвенція містить положення про видачі злочинців зацікавленим державам.

Тяжким злочинном є торгівля людьми. Цим злочинном охоплюються работоргівля, торгівля жінками (відміновання до проституції) і дітьми. Найбільш важливими міжнародно-правовими актами, що забороняють торгівлю рабами, є Конвенція щодо рабства 1956 р., Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі, інститутів і звичаїв, подібних з рабством (примусова праця). У 1970 р. держави підписали Конвенцію про припинення торгівлі жінками, що містила зобов'язання держав карати за такі дії як підбурювання до проституції шляхом обману, насильства, погрози; передбачалося покарання винних і видача їх за вимогою зацікавленої держави.

Злочинном, що носить міжнародний характер, є **піратство**. Відповідно до Конвенції ООН по морському праву 1982 р. під піратством розуміється:

- а) будь-який неправомірний акт насильства, чи будь-який грабїж, вчинені з екіпажем чи пасажирами судна (літального апарата);
- б) будь-який акт добровільної участі у використанні судна (літального апарата) з метою здійснення вищеказаних дій;

Конвенція ставить за обов'язок усім державам співробітничати в припиненні піратства у відкритому чи морі, чи в будь-якому іншому місці за межами юрисдикції якої-небудь держави (ст. 100). Будь-яка держава може захопити піратське судно (літальний апарат), заарештувати його екіпаж, захопити наявне на ньому майно (ст. 105). Захоплення судна за піратство може відбуватися тільки військовим чи кораблем військовим літальним апаратом, що складаються на

державній службі і спеціально на те уповноваженими (ст. 107). Жодне держава не повинна надавати притулку піратським судам і їх екіпажам. Піратські судна під будь-яким прапором і з будь-яким національним екіпажем можуть переслідуватися у відкритому морі, бути захоплені і, у випадку опору, потоплені військовими кораблями будь-якої держави. При захопленні піратського судна його екіпаж піддається покаранню за законами держави, що захопило, (ст. 105). Саме судно і майно конфіскуються державою, що захопила, та повертаються законним власникам.

З метою боротьби з захопленням повітряних судів держави прийняли в Гаазі в грудні 1970 р. Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних судів. Конвенція встановлює, що будь-яка особа на борті повітряного судна, що знаходиться в польоті, що незаконно, шляхом чи насильства погрози застосування насильства захоплює це повітряне чи судно здійснює над ним контроль, учиняє злочин. Кожна держава взяла на себе зобов'язання застосовувати у відношенні такого злочину суворі заходи покарання. Основною метою Конвенції є забезпечення невідворотності покарання осіб, винних у незаконному захопленні повітряних судів. Мотиви здійснення таких дій не вважаються обставиною, що звільняє злочинця від відповідальності.

У Конвенції говориться про можливість видачі злочинця відповідному державі і встановлюється, що кожна держава може розглядати дану Конвенцію як підстава для видачі. Разом з тим, у Конвенції не передбачена обов'язкова видача осіб, що зробили незаконне захоплення повітряного судна. Держава, на території якого виявляється злочинець, якщо воно не видає його, зобов'язано суворо його покарати у відповідності зі своїм національним законодавством.

У Конвенції передбачається також, що органи держави, на території якого здійснив посадку викрадений літак, повинні без затримки повернути відповідній державі повітряне судно, вантаж, пасажирів і екіпаж. Норми Конвенції повинні застосовуватися до усіх випадків незаконного захоплення повітряних судів, як при міжнародних перевезеннях, так і при польотах по внутрішніх авіалініях.

Боротьба проти незаконних дій з радіоактивними речовинами. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р. була прийнята для забезпечення фізичного захисту ядерного матеріалу, використовуваного в мирних цілях і, що знаходиться в процесі перевезення, а також ядерного матеріалу, використовуваного в мирних цілях при використанні, збереженні і перевезенні усередині держави. До Конвенції мають Додатки I і II. Додаток I визначає рівні фізичного захисту ядерного матеріалу при його міжнародному перевезенні. Додаток II докладно класифікує ядерні матеріали.

Одним з важливих кроків боротьби зі злочинністю є попередження можливості **легалізації доходів від злочинної діяльності** і забезпечення їхньої конфіскації. Україна є учасником декількох угод, що передбачають Комплекс заходів для припинення «відмивання» злочинних доходів. У їхньому числі - Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обороту наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., Конвенція Ради Європи про «відмивання» грошей, виявлення, арешт та конфіскації доходів, здобутих злочинним шляхом (Страсбург, 8 листопада 1990 р.) і ряд інших.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1990 року визначає «доходи, одержані внаслідок злочину як будь-яку власність, отриману або реалізовану, прямо чи побічно, внаслідок вчинення правопорушення, або вартісний вираз власності, або інші вигоди, отримані в результаті вчинення правопорушення».

Держави зобов'язуються приймати всі міри для конфіскації знарядь злочину і незаконних доходів, і зокрема, - ідентифікувати і розшукувати цінності, що підлягають конфіскації і попереджати будь-яку чи передачу відчуження цих матеріальних цінностей.

Суди й інші компетентні органи держав-учасників Конвенції повинні мати право накласти арешт на фінансові чи інші документи (при цьому посилення на банківську таємницю неприпустимі; однак, запитуване держава може зажадати, щоб запит про співробітництво, що містить вимога зняття банківської таємниці, був підтверджений судовим органом).

Одержавши запит про конфіскацію чи знярядь предметів, держава повинна пред'явити його своїм компетентним органам. У конфіскації може бути відмовлено, якщо:

- законодавство запитованої держави не передбачає конфіскації за дане правопорушення;
- відсутнє майно, що є предметом конфіскації;
- минув термін давності.

Держави-учасники Конвенції призначають центральний орган, відповідальний за напрямок, одержання, виконання запитів про правову допомогу по справах такого роду і сповіщають об цьому Генерального секретаря Ради Європи. Як правило, у більшості держав таким органом є прокуратура.